

Een zoektocht naar de graanloodjes van Amsterdam, Vlaardingen en Zutphen

Allex Kussendrager en Marco van der Harst

De aanleiding van dit artikel is een nieuwe pagina die is toegevoegd aan loodjes.nl. Deze pagina gaat over graanloodjes en graanpenningen en kan gebruikt worden om meer te weten te komen over deze boeiende vondstgroep. De reden om loodjes.nl met deze pagina uit te breiden is om de kennis over graanpenningen voor en door een bredere groep bereikbaar te maken.

Meelloodjes, graanloodjes en graanpenningen

De termen meelloodjes, graanloodjes en graanpenningen worden regelmatig door elkaar heen gebruikt. Hierdoor is het niet altijd duidelijk wat voor soort loodje er precies wordt bedoeld. Daarom een

korte uitleg zodat graanloodjes en graanpenningen juist gedetermineerd kunnen worden.

Zakkenloodjes of meelloodjes werden vanaf de 19e eeuw gebruikt voor het verzegelen van zakken meel.¹⁾ De loodjes zijn meestal voorzien van de naam van de meelfabriek. Ook staan er vaak letters en cijfers op. Zo staat een W voor het type Weizen en een R voor Roggen. De cijfers bestaan meestal uit een aantal nullen 000, 00, 0. Deze cijfers staan voor de kwaliteit van het meel, 0=goed, 00=beter, 000=best.²⁾ Het doel van deze loodjes was om de kwaliteit van het meel te kunnen controleren.

Graanloodjes of graanpenningen werden gebruikt om te controleren of de impost van het gemaal was voldaan en in sommige steden tevens of het maalloon was betaald.³⁾ Meestal werden de loodjes verstrekt door de pachter van het gemaal aan de aanbrengrer van de te malen granen. Deze moest dit bewijs inleveren op de molen bij de molenaar.⁴⁾ De term graanloodjes wordt meestal gebruikt voor in lood uitgevoerde penningen en de term graanpenningen voor exemplaren uitgevoerd in koper.

Afb. 1 Meelloodje Deventer NOURY & V.D.LANDE / No 0 (foto Archeologisch Steunpunt Sneek)

De tot nu toe onderzochte graanloodjes en graanpenningen hebben één of meer van de volgende vier kenmerken:

1. Soort graan.
2. Graanmaat, deze verschilt per plaats/streek.
3. Merkteken, heraldisch wapen, één of meerdere letters of huismerk.
4. Stadswapen.
5. Type molen⁵⁾.

Hieronder volgen een aantal voorbeelden van graanloten en penningen met een verklaring van de tekst op de loodjes en penningen aan de hand van deze vier kenmerken.

Graanlood Hoorn
Vz.: Soort graan: T (tarwe).
Graanmaat: M (mut).
Merkteken: Wapen van Hoorn
Kz.: n.v.t.

Graanlood Stede Broec
Vz.: Soort graan: R (rogge).
Graanmaat: sac (zak).
Merkteken: Huismerk.
Kz.: n.v.t.

Graanlood Warmenhuizen
Vz.: Merkteken: M met vier stippen.
Kz.: Graanmaat: S (zak).

Graanlood Reimerswaal
Vz.: Graanmaat: half M (halve maat).
Kz.: Soort graan: haver.
Type molen: waterrad. (getijdenmolen)⁶⁾.

Graanpenning Delft of Dordrecht
Vz.: Stadswapen: Delft of Dordrecht.
Kz.: Soort graan: R (rogge).
Graanmaat: twee cirkels?

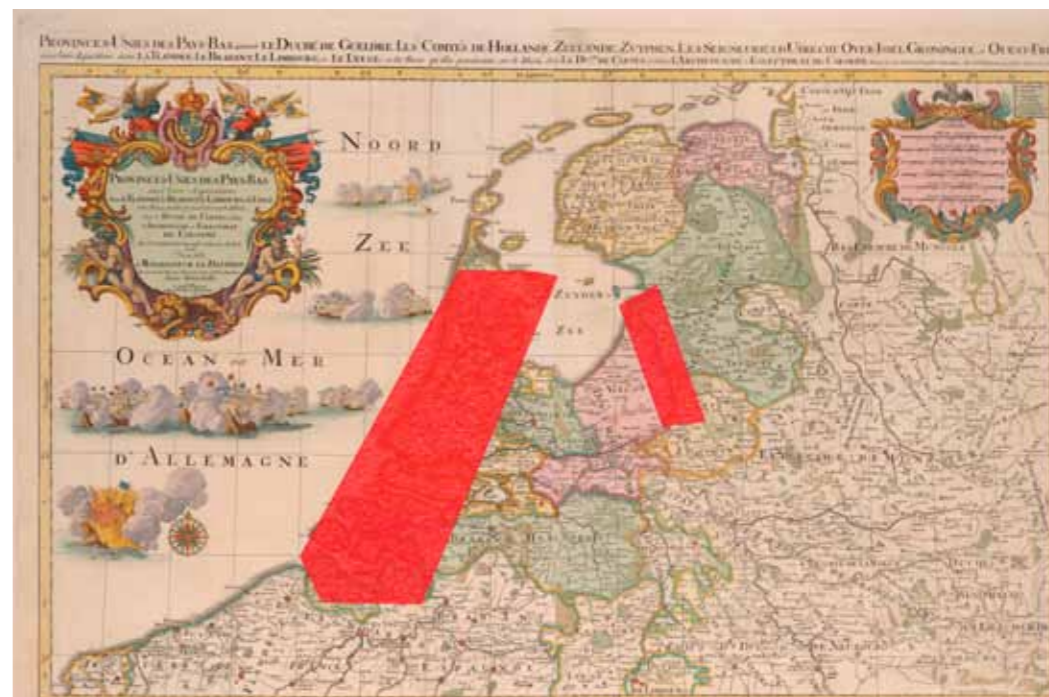

Graanpenning Kampen
Vz.: Stadswapen: Kampen.
Tekst: CIVITAS CAMPENSIS.
Kz.: Graanmaat: twee cirkels?

Gebruikte onderzoeksmethode

Normaal gesproken begint de zoektocht vanuit een fysieke vondst van een mogelijk graanloodje of penning. Eerst wordt bekeken of hier andere exemplaren van bekend zijn en waar deze zijn gevonden. Vanuit een geografische match (hoge piek van vondstmeldingen op een locatie) wordt daarna een zoektocht gestart naar historische bronnen om deze vondst te kunnen koppelen aan mogelijke historische bronnen en/of het historisch gebruik van de locatie. Nu hebben we echter een zoektocht in omgekeerde richting. We zijn namelijk van drie steden een historische bron tegengekomen die momenteel nog niet gekoppeld kan worden aan gevonden loodjes of penningen. Het gaat om de steden Amsterdam, Vlaardingen en Zutphen. Deze steden vallen in het gebied waar het gebruik van graanloodjes bekend is en het is dus vanuit dit oogpunt niet vreemd dat van deze steden historische bronnen zijn ontdekt over loodjes (zie afb. 2).

Afb. 2 Verspreidingsgebied graanloodjes in rood aangegeven, Kaart van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, vervaardigd door Nicolas Sanson (1600-1667)

Amsterdam

Voor Amsterdam is de volgende historische bron beschikbaar, namelijk een handvest uit 1579 met daarin de volgende tekst⁷⁾:

En of imant hem tegens den Molenaar wilde excuseren in 't brengen van 't Koren ter Molen, en seyde sijn Loot-teycken verloren te hebben, sal nochtans de Molenaar alsulck Koren, daer geen Teycken by is vanden Excijns betaelt te hebben, niet mogen malen buyten consent van den Excijns-meester.

De vermelding van een loot-teycken lijkt er op te wijzen dat er loodjes werden gebruikt om de betaling van de maalbelasting te controleren. Uit Amsterdam zijn inderdaad drie graanloodjes bekend maar deze zijn helaas niet direct te koppelen aan deze bron. Twee loodjes hebben namelijk duidelijke parallellen met in Zeeland gevonden graanloodjes en lijken daarom niet afkomstig uit Amsterdam maar als bron van herkomst Zeeland⁸⁾.

Afb. 3 Mogelijk graanloodje van Amsterdam

Op het derde loodje staat de tekst coeren (koren) en een molenijzer (zie afbeelding 3). Dit wijst er sterk op dat het een graanloodje betreft en dus een loot-teycken. Helaas zijn van het derde loodje verder geen parallellen bekend waardoor het onzeker is of dit loodje gebruikt is voor de controle van impost in Amsterdam of dat het mogelijk afkomstig is uit een andere stad.

Vlaardingen

In de handvesten en octrooien uit 1772 van de stad Vlaardingen is een ordonnantie met de volgend tekst te vinden⁹⁾:

Item foo en fal nyemant van onfe poorters ofte de genen die binnen der stede woonachtig fyn eenoch coren ter molen brengen off duen brengen dear men excus off fschuldich is, fy en fullen dat loot van den Excyfenaer daer mede fenden off brengen ende die excys daer off betalen.

Uit dit stuk tekst komt naar voren dat niemand binnen de stad koren naar de molen mocht brengen zonder een lood. Verder in de tekst wordt er nogmaals verwezen naar een loodje, namelijk dat de molenaar of knecht geen koren aan mocht nemen zonder lood¹⁰⁾:

Soo en fal die molenaar noch fyn knecht geen kooren op die molen ontfangen noch laten comen fy en fullen dat loot van den Excyfenaer daer mede ontfangen.

Dit lijkt er op te wijzen dat in 1772 nog gebruik werd gemaakt van loodjes bij de impost op gemaal. Een andere mogelijkheid is dat een oude tekst is aangehaald om de rechten van impost voor de stad Vlaardingen te rechtvaardigen. Hiermee is wel aangetoond dat in de stad Vlaardingen in het verleden graanloodjes in gebruik zijn geweest.

Zutphen

De volgende ordonnantie aangaande korenmolens staat in het jaarboek van de stad Zutphen uit 1771¹¹⁾:

De Wagemeefters zullen, by het wegen van het Koorn, aan de Eigenaars, ofte aan den Molenknecht (ten aanzien van het geene door hem ter Molen gebragt word) moeten geven een loot je, geftempeld met het Stads Wapen, en genummerd na het gewigt van het Koorn,

zoo ter Molen gebragt, en door haar gewogen is, welk lootje by het afhalen van het Koorn, weder zal worden ingetrokken.

Uit deze ordonnantie kan worden opgemaakt dat er een lood werd verstrekt met het wapen van de stad en het gewicht van het koren. Uit deze ordonnantie kan worden herleid dat in 1771 in Zutphen loodjes werden gebruikt. Inhoudelijk wijkt de ordonnantie van Zutphen af van de ordonnantie van de republiek waarin vanaf 1605 verplicht papieren biljetten werden voorgeschreven. Dit geeft aan dat er mogelijk meer steden zijn die na 1605 loodjes hebben gebruikt in plaats van papieren biljetten.

Verder onderzoek kan bevorderd worden door kritisch te kijken naar de tot nu toe gemelde loodjes van diverse steden. Daarnaast is het verzamelen van data belangrijk voor verder onderzoek. Onze hulpvraag is daarom om loodjes aan te melden, zodat deze mee genomen kunnen worden in verder onderzoek naar deze boeiende vondstgroep.

Meer informatie over graanloodjes is te vinden op: <http://www.loodjes.nl/Graanpenningen>

Auteurs:

Allex Kussendrager, loodjesexpert en beheerder van Loodjes.nl

Marco van der Harst, medeauteur van het rapport over graanloodjes in West-Friesland

e-mail: allex@loodjes.nl
graanloodjes@hotmail.com

¹ www.loodjes.nl/Graanpenningen/Graanpenningen.html

² Poppen 2018, 3

³ Van der Harst & Schrickx 2016, 14

⁴ Van der Harst & Schrickx 2016, 26

⁵ Van der Harst & Kussendrager 2020, Artikel/Manuscript in voorbereiding

⁶ Van der Harst & Kussendrager 2020, Artikel/Manuscript in voorbereiding

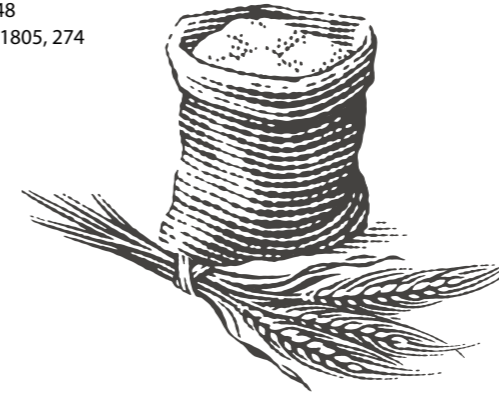
⁷ Noordkerk 1748, 198

⁸ Van der Harst & Kussendrager 2020, Artikel/Manuscript in voorbereiding

⁹ Gaillard 1772, 347

¹⁰ Gaillard 1772, 348

¹¹ Eyk & Houttuyn 1805, 274

Literatuur

Eyk van der P., Houttuyn F., 1806: *Nieuwe Nederlandsche Jaerboeken* (1766-1806). Amsterdam – Leiden

Gaillard, J., 1772: *Handvesten, octroyen, privilegien en regten, aan de stede Vlaardingen*. Den Haag

Harst van der, M., Schrickx, C.P., 2016: Wie het eerst komt, die het eerst maalt, Graanloodjes uit de bodem van West-Friesland. West-Friese Archeologische rapporten 91. Hoorn

Harst van der, M., Kussendrager, A., 2020. *Tijdschrift Zeeland*. Artikel/Manuscript in voorbereiding.

Noordkerk, H., 1748: *Handvesten; ofte privilegiën ende octroyen; mitsgaders willekeuren, costuimen, ordonnantiën en handelingen der stadAmstelredam: Door last van de Edele Groot-Achtbaare Heeren Burgemeesteren en Regeerders van dezelve Stad tot den eersten February 1747 vervolgt, met verscheide Stukken vermeerderd, mitsgaders in eene andere schikking gebragt; en met de nodige registers voorzien*. Amsterdam

Poppen, B.P., 2018: Meelloodjes, een 'verborgen' geschiedenis. *Molinologie* nr. 50. Sprang-Capelle

Scheltus, I., Scheltus, J., 1746: *Groot-placaetboek, vervattende de placaten, ordonnantiën ende edicten van de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden*. Den Haag.

1980 - 2020, 40-jarig bestaan Detectiespecialist D.J. LAAN

Op 9 januari 2020 is het 40 jaar geleden dat Detectiespecialist D.J. Laan startte. Opgestart als D.J. Laan Metaaldetectors door Dirk Jan Laan en zijn vader Louris. Vervolgens werd de bedrijfsnaam Handelsonderneming D.J. Laan en sinds enkele jaren is de bedrijfsnaam officieel Detectiespecialist D.J. Laan. Derde generatie Mathijs Laan trekt de kar samen met Dirk Jan. Judith (vrouw van DJ en moeder van Mathijs) doet de boekhouding en sinds 1 oktober 2019 is Theo aangenomen als allround medewerker. Piet ondersteunt tijdens evenementen en is te pas en te onpas inzetbaar.

In 1980 werd begonnen met het dealerschap van C.Scope. Later kwam het merk Fisher erbij die door dezelfde importeur Hakkers uit Voorburg geleverd werd. Later volgden de merken Minelab, Tesoro, XP en White's die nog weer later gevolgd werden door Garrett, Nokta, Makro, Teknetics en Quest. Sommige merken Van Golden Mask en Viking werd het importeurschap verkregen. Steeds meer producten werden zelf geïmporteerd zoals Anderson detector stelen- en accessoires, Coiltek schijven, boeken, scheppen, etc. etc.

Op 1 juni 2013 vond de verhuizing plaats

naar een prachtig pand in het centrum van Hippolytushoef. Het verkoopoppervlak werd ruim 6 keer zo groot en er was voldoende magazijnruimte.

Sinds 2014 organiseert het bedrijf twee keer per jaar een eigen DJLAAN.NL Detectiedag.

Per 1 november 2017 werd Detectiespecialist D.J. Laan door Minelab aangesteld als officieel importeur voor de BeNeLux.

Ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan worden in de winkel, bij online bestellingen en al bijlage bij dit magazine een "schatkaart" geleverd. Op de "schatkaart" kan iedereen elke maand van 2020 antwoorden invullen van vragen die maandelijks worden verspreid. Begin december 2020 moeten de antwoorden worden ingeleverd en worden uit de inzenders 40 namen getrokken. Deze personen worden uitgenodigd voor het "Jubileumfeest" dat eind december wordt georganiseerd.

Tijdens dit Jubileumfeest vindt een bijzonder soort zoekwedstrijd plaats. De winnaars en genodigden kunnen hieraan deelnemen en maken kans op fantastische prijzen.

Kortom, een jaar lang feest bij het team van DETECTIESPECIALIST D.J. LAAN